

« առեալ ընուն ի կարանս, զեղի նուշն ծեծենն՝ ի մէջն արկանեն, շուտ յիտապին: » Եւրպէս այլ խորագը է՛ մի երկայնութեամբ Գուռն (Գլուխն) Գ. Եւրպէս թէ որ տեղոյն օգն առողջ է եւ բարի, որ տեսական ինչ է, (սակաւ մի առաքելութեամբ) գործարար շարունակութեան տեսէ. ի վերջն առաքելութեան կը գտանայ՝ ըլլալով գործական, այսպէս. « Չտանս տեղն փորեաւ. յերեկոյն փարջ մի լուր » Գիր, յատուտուն տես. Թէ փարջն թերի է՛ մի « շինեալ, թէ լի է լաւ է, շինեալ » Այս ընտրութիւնն, ըստ մասին կրնայ տեսնուիլ նաեւ խառն օրինակներէն ոմանց մէջ:

Կարծենք թէ այս վերջին երեւոյթութեամբ գիրաւ կը մեկնուի այն անտոյր երեւոյթն՝ զոր գրութեան մինչեւ առաջական մասանց մէջ իսկ կը տեսնենք, այս ինչն յատկութիւնն այնչափ հնարկեալ եւ գործարարաձեւ բառից, այնպիսի ստեղծ կերպարութեան զուտ գործարար հրովոյց եւ ժամանակաց, (չ. օ. Լուրջ գրեցաք... Լայնեալ, Լուրջ... Լեւորտ... Լեւ Բրով արկեալ... Լ Գեղալ Լուրջ... Գաղաւթեւ եմք... Լուրջ, Գեղեցիկ, զի Լուրջեւ, ալ Լուրջեւ... Լեւն, Լուրջեւ, Գ Լեւն...) որ կամ առնենք չեն տեսնուիր եւ կամ շատ ցանցաւ կը հանգիստն այլ նոյն իսկ հին առաջին քորց մէջ: — Ըստ մեզ՝ այս ընդ բոլոր գրութեան խիտ առ խիտ տեսնուող գործարարութեան եւ կազմակերպութեանը, ինչպէս ցոյց են թարգմանութեան նաեւ հնութեան, նոյնպէս կրնան նկատուիլ իբրեւ նշան գործարարութեան սկզբնական վիճակի գրոցս, զոր ըստ մասին ի առաքելութեան բարբառ գարձեղնող գրագէտն՝ առաջացնելով զանազան չէ տեսեր, եւ օրինակողք գիպողութիւնն լին ունեցեր անոնց վրայ ալ իրենց ճարտարութեան ցոյցը տալու, բայց ի սակաւոյ՝ զոր յառաջագոյն նշանակեցինք: —

Չայս ամենայն կը գրենք իբրեւ լոկ Դոմո-ժանէ կամ պարզապէս Եւրպէս երեւոյթութիւն. — եւ թէ որ երեւակայութեան ծնունդ կուէլ կամ մնայ, այնմ՝ եւս լուսինքը ընդգիծութիւն: — Մեր նպատակն է՝ բանասիրաց մտադրութիւնը զարթու-ցանել, որպէս զի հիմնական հետազոտութեամբք ջանան փորատեւ գրոցս վրայ պատած մթութիւնն եւ իրաց բուն վիճակն յերեւան հանել:

(Ըարանախել)

Հ. Ղ. Յ.

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

Ի ԳՐԱԲԱՐՈՅ Դ. ՅԱԹՈՅԵԱՆՈՅ ԳՐԱԲԱՐՈՅ

Հանդիպաւ 1887 տարւոյ 1 Փետր մէջ հանգու-ցեալ Հ. Յովս. Ղ. Գաթրճեանի († 1892) ծնողներ գրութիւններն հատուած մը հրատարակած էինք Գործան, խորհրդաց, Նոյնիչի եւ Գաթրճեան ծնածոք պատմութեան գրութեան ժամանակն մասին: Նոյն հեղինակն ծնողներ թողած է ամբողջական հեղինակութիւններ (ծնունդ՝ Մորազան յոյրիդայանոյցք, Կամոնայիդք, Հանգամանկ հարաւոր յաւ հայն, եւ այլն) եւ քաղմանի հատկութիւններ: Ամբողջական գործերն ցանկալի է մեզի հեղանհոյ տպագրութեամբ ի լոյս ընծայել: Ասոցմէ

եւ հատկութիւններն ինչ որ Հանդիպաւ ուղղութեանը կը յարմարի՝ կը հրատարակենք թերթին մէջ հետզհետէ, համադրած՝ թէ մեծապէս ցանկալի ծառայութիւն մատուցած պիտի ըլլանք ընթերցողաց, մասնաւոր անոնց՝ որոնք նոյնը ընդամանի խնդրեցին մեզմէ շատ անգամ: Այս անգամ կը հրատարակենք իւր Մորազան յոյրիդայանոյցք անուանեալ ստուար եւ հմուտ գործին մէջ Ազգայնագիտական մասին զբաւն. իսկ անոր շարունակութիւնն՝ Փ. Բիզանդացոյց պատմութեան վրայ զբաւ ընկածն ընդարձակագոյն յօդուածն, կը մնայ յաջորդ թիւոյն:

Առաջիկայ հատուածն, եւ Բիզանդացոյց վրայ զբաւ յաջորդ հատուածն կարգաւ ժամանակ պէտք չէ մոռնալ թէ հեղինակն « Մորազան խորհրդայան-տոյցք », գործին մէջ կը խօսի, հետեւաբար խօսքերն ամբողջին հետ յարաբերութեան մէջ են: Հեղինակն այն պատճառաւ տրոպուած է զատնայ իր նկատութեանց առարկայ ընել որ ասոնց մէջ յունական պատարագամու-տոյցներու կտորներ կը գտնէ, եւ ամբողջ գործին մէջէն մասն մասն կը քննէ: Այս պատճառաւ միայն այնչափ կը քննէ Լուրջեւ, որչափ իւր առաջադիր վիճակնին համար Խորհուրդ են: Եւ անպակն այնպիսին մէջ ալ խորհել եւ սուր տեսութիւնք անպակաւս են: ԽՄԲ.

Գ Ր Ա Վ Ա Ն Գ Ի Ղ Ս

Հայս օր մեր մատենագրութեան հնագոյն յիշատակարանաց վրայ ըստ մեծի մասին ողջ-մտութեամբ խօսուած ըլլալով՝ ստեղծ կը ստի-պուինք շնորհիւ, որպէս զի մեր առ մասին աղ-բիւններուն յարգն ու պատմական հեղինակու-թեան աստիճանը, որչափ եւ որպիսի մեզի կ'ե-րեւայ, ճշգրնէ մեր առաջիկայ պիտոյից չափովը:

Գրեա 5^ր գարը շնորհիւ՝ երեք գրութեան Հայաստանի քրիստոնէութեան պատմութեան նկատմամբ շատերուն ձեռքը կը պարտեին ան տեսները, երեքն ալ կամ անանուն եւ կամ ու-րիշ մէկու մ'անուամբ: Ասոնք ծանօթ են մեզի հիմայ — 1. Թագեոսի առաքելոյ ի Հայս գա-լլատեան, քարոզութեան եւ վկայութեան — 2. Ազատագեղեցոյ պատմութեան — եւ վեր-ջայէս անոնց շարունակութիւնը՝ 3. Փ. Բի-զանդացոյց՝ պատմութեան անուամբ Գուռն վեր-ջին երկուքը նոյն գարուն առաջին տասնամեակ-ներուն՝ արդէն կային ի միջի. որովհետեւ Կորին, Ս. Մեսրոպայ վարքը իւր 442ին գործը, երկու-քէն ալ հատուածներ կ'ընդօրինակէ իր արդէն

Բարբառն անից հաջորդ մակերեսութեան մը ա-կանը մատուցանելով լանկուտ ի շարի Հայ պատմագրոց, առ գրքին գաղտնիքն թարգմանութեան վերջը, կը փութայ — իւր գիւտն — Ժամանակն թէ ասիկայ 7^ր գարուն յեղիկ անուն երկուն երկուն է իւրոց ինչպէս արդեւք 5^ր գարուն մէջ Ղազար գաղտնիք կ'անուանէ ու կը գործ-ածէ: Եւսի յառաջ Մովսէս խորհրդաց, նոյնպէս անիկ յա-ռաջ Կորին կ'ընդօրինակէ անիկ կտորներ: Պէտք իսկ չէր մեր առաջինը համար առ ոտքերը գրել, անպակ մեր բանե-րուն շատ չղաղած արտաբան կրնան լանկուտն հաւա-րելով:

կարճ գրութեան մէջ: Աս երկուքը՝ Ագաթանգեղոս եւ Բ. Բիւզանս կողանքով մեզի բաւական են զարմանալի կերպով... անոնց պատմական արժեքն ալ բոլորովին մէկի զինելով, — միայն սա կրկին բանն հաստատելու թէ Ասոնք՝ Երկուքն ալ

1. Անվերպ ան միջոցին գրողներ են, եւ
2. Բուն Հայք՝ նոր Հայկական դպրութեամբ եւ ոչ յունարէն, ինչպէս շատ կեղծիքներ եղան ցայս օր՝ բայց առանց հիման. այլ են Հայք՝ յունականին եւ ասորականին, ինչպէս կ'ենթեւայ, ոչ անմասն, այս ինքն ճիշդ ան միջոցին կրթեալ Հայոց գասունն:

Աս երկուքն առաջինը՝ Ագաթանգեղոս, զորն որ «Գրիգորիսի գիրք» կ'անուանէին ան առեւն, համառօտելով Գրիգորիոսի՝ անունը, իր չափազանցութիւնները խօսքի հետ մեծովն ու կարգաւորութեամբը ծածկած է: Անանայ որչափ կ'ուզէ՝ 4^{րդ} դարու յոյն կամ հռոմայեցի մարգ ըլլալ, 5^{րդ} յիս սկիզբներէն է. բնիկ Հայ մըն է, շատ հաւանականաբար՝ եկեղեցական մը՝ որն որ եկեղեցական վարդապետութեամբ զօրանոր, եւ ի մասնաւորի՝ նախագործութեան ոչ անհմտ, եւ Բարսղի պատարագին ընտանի*, եւ ուրիշ պատարագաց ալ տեղեկութիւն կը ցուցընէ՝ Զարմանքով կը կարգուի, երբ որ իր ժամանակի մեղի մասնակից՝ զԵւսէ, (էջ 77 հին տպ.) այսպէս աղծելով տալով Ս Գրիգորի. «Տուր «համբերութիւն կատարել զընթացս իմ նեղութեամբ» յոր կամս, բժիշկ ցաւոց մերոց, ող-
«լացուցիչ բեկելոց, անգործիչ նեղելոց եւ ար-
«նակիչ կապելոց, միսթարիչ սգաւորաց, յոյս
«անյուսից, խռովելոց հանգիստ, աշխատելոց
«նաւահանգիստ, որ նային սիրով յարարածս
«քո, եւ կերակրեն զամենեւեան քաղցրու-
«թեամբ քով... արժանի եղէջ՝ վերանալ ընդ
«առաջ Որդւոյ քո սիրելւոյդ, յորժամ յափշ-
«տակեացէ զանձկացեալսն իւր ի ճառագայթ
«լուսոյ իւրոյ» ... Այս կտորն յայտնապէս. Բարսղի պատարագին մէջէն առնուած է. ասոր

տարակոյս իսկ չ'ըլլար... Կրնան տեսնուիլ ա-
սոնք Ս. Բարսղի Յիշատակաց վերջեր... որ
բազմաբ բառ առ բառ կը ձայնակցի ասոր... Ուս-
տի ան Յրգատայ տոնեալգիր ձեւացող առեւն
ունի աւ մեր 5^{րդ} դարուն գրոյն գիւտեն ետքը
եղած թարգմանութիւնը կամ նոյնը ի կիրա-
ռութենէ սորված է բերնուց, բայց (պատարա-
գի) Կանոնն ալ դարձեալ նոյն թարգմանութենէ
մաս մը մեղի յառաջ կը կուէ պայպէս. «Ոչ թո-
ղեր ի ձեռանէ վասն բարեբարութեան քո», որն
որ համաձայն մեր թարգմանութեան «Ոչ թողեր
ի ձեռանէ, բարեբարք Աստուած» էն առած է
ան Հայոց դարձը պատմողը, թէպէտ Յոյնը քիչ
մը տարբերի:

Նշելնալն իւր զիւտն հաստատելու համար հոս
միայն Ագաթանգեղոս յիշեալ կտորն յառաջ կը գտնէ:
Յընթաց գործոյն ուրիշ շատ մասեր ալ կը գտնէ՝ որոնք
Ս. Բարսղի պատարագամատոյցին ամուռած են: ԽԱՐ.

ԻՌՈՒՆԵՆԸՑՈՅՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ե.

Պրոստերկինի աղիքնոյթ ինքնը:

(Ըսուած յո-թիւն եւ վերջ)

Ձ.

Ստուաց լեզուն միայն բառեր փոխ տալով չի
առհամապատասխան իւր հզօր աղիքնութիւնն արեւե-
լեան Հայ գրականութեան վրայ, շատ աւելին կ'ա-
նէ: Նա իւր ոճերովն ու դարձուածներովն ալ կը
տիրէ ասրա ոգւոյն: Բայց մեծապէս կարեւոր է
գիտնող որ ուսուցիչն իւր այն ոճերն ու բացա-
ւորութիւններն ինքնին չէ հնարած, այլ մեծա-
մասամբ փոխ առած է բերդպական զանազան լեզու-
ներէ. միայն թէ բուն ուսուցիչն աղիքնութիւնը
շատ տեղ ալ զգալի է: Յառաջ բերեալ քանի մը
օրինակ, շեշտելով հարկ եղած տեղերը:

Նա էր բոլոր-Բոլոր պատական է...

Она обвѣщала своимъ подожжениемъ...

Il doit en position à...

Դրանցից էք դուք այդ պարտէ գիր:

Знакомы ли съ этимъ господиномъ?

Connaissez-vous ce monsieur?

Նա համաձայնեց այդ հարցի գիր:

Онъ согласился съ этой мыслью.

Ինչպէս է վերաբերւած գիրքի Ձեր:

Какъ онъ относится къ Вамъ?

Պատմեցէ ինչ թէ գործը ինչպէս է:

Расскажите мнѣ въ чемъ дѣло.

Նա կարգաց Լիւբլանով մի կտոր: Լիւբլանով մի վերջը

նորոգեց: Չորսուած շարանին էր: Ուրիշը Տեր (Мис-
тѣринъ Государь): Չէր ուսուցիչ-Բոլոր եւ շատ ու-

րախացայ: Այդպէս գրին ինքան է 10 Լու. դարձեալ:

«Թագաւորը բոլոր կ'ուսանացայց է անուամբ, որ-
դեւ զ'իշխանութեան հանձնարարէ կ'ուս, զինքան անցաւ ապ-
ստամբութեան գործերը»:

* Գրիգորիոսի գիրքն կ'անուանուէր Ագաթանգեղ-
ոսի գիրքն առ հիման. վասն զի հին Հայաստանեայց, որոնք
երկարակն մարդու անուն կը սիրէին, գոհարէին կու գար
երեք վանկէ աւելի երկուքն անունն զիւր. 7^{րդ} դարու մէջ առ
Արեւոսի՝ Գրիգ. Ս. Գրիգորիոսի, կ'անուանուէր: Նշելպէս
Փարսլ. (էջ 2. տպ. 1873) «Թորս անուն եւ զգրեալ անուա-
նեալ կոչեին Գրիգորիոս» (ըստ ասորական վերջաւորու-
թեան անուանք: Յանուն. Խ.):

* Ս. Բարսղի ծնած է 330ին վրժն. 379: Յայ-
տնի է որ Տրգատ, որուն նարոտուարը կ'ուզէ անուա-
նուիլ Ագաթանգեղոս, վանքմասած է 337ին. իսկ Ս. Գրի-
գոր անկէ շուտ տարի յառաջ էր 333ին. Ժ. Խ.